

Jure SRHOJ

TVRTKO JAKOVINA:

*Budimir Lončar: od Preka do vrha svijeta, Zagreb:
Fraktura, 2020.*

Lutanja i kontroverze Budimira Lončara

Posegnuo sam za knjigom „Budimir Lončar, od Preka do vrha svijeta“, odmah nakon njenog objavljivanja, (Tvrtko Jakovina, Fraktura, Zagreb 2020.). Rijetko koja knjiga je posljednjih godina u hrvatskoj političkoj javnosti, medijima i među povjesničarima izazvala toliko kontroverzi. Kontroverze su ujedno razlog pisanja ovog komentara koji se prvenstveno odnosi na djelovanje i pojedine navode jugoslavenskog karijernog diplomate Budimira Lončara kao saveznog sekretara za vanjske poslove Jugoslavije, u vremenu raspleta jugoslavenske krize.

U javnosti je knjiga predstavljena kao jedinstveni „magnum opus“ političko-povijesnog žanra. U knjizi su, kako priliči ovom žanru, opisani događaji iz života Budimira Lončara, počevši od najmlađih dana u rodnom Preku na otoku Ugljanu, te tijekom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a značajni su za razumijevanje njegovog životnog puta i od utjecaja na formiranje njegovog karaktera, profesionalni i osobni život. Većim dijelom knjiga opisuje život subjekta biografije kao karijernog diplomata na dužnosti saveznog sekretara za vanjske poslove Jugoslavije i u toj ulozi djelovanje u Pokretu nesvrstanosti i u vremenu raspleta jugoslavenske krize 1990.-ih godina.

Budimir Lončar, po mnogima bard svjetske diplomacije, poput ostalih jugoslavenskih diplomata svoju diplomatsku karijeru provesti će provodeći politiku i odluke jugoslavenskog komunističkog državnog vrha, pri čemu će iskazati izuzetnu sposobnost i vještinu. Činjenica koja je utjecala na karijere jugoslavenskih karijernih diplomata pa tako i Budimira Lončara je ugled koji je u svijetu, posebno među nesvrstanim zemljama, uživala SFR Jugoslavija i Josip Broz Tito, koji ugled će u mnogome i Budimiru Lončaru olakšati da izgradi diplomatsku karijeru i stekne ugled, prije svega među diplomatima i

državnicima nesvrstanih zemalja.

Čitajući knjigu biografije Budimira Lončara zapaziti je da u opisu događaja izostaju propitivanja vjerodostojnosti uloge i izjava subjekta biografije o pojedinim događajima iz njegova života, toliko značajnih za ovaj žanr knjige. Stiče se dojam da je autor stvorio subjektivnu sliku koja mu ne omogućuje iskorak iz okvira koji prenatraglašenom veličaju zasluge subjekta biografije za pojedine događaje dok s druge strane izostavlja ili negira utjecaj subjekta biografije na pojedine događaje, a kod pojedinih događaja, posebno neposredno nakon Drugog svjetskog rata subjekta biografije napušta toliko „zadivljujuće“ i hvaljeno pamćenje. Kontroverze koje je izazvala knjiga kreću se od ocjene koja će osvanuti na naslovnici jednog portal: „Ovo je istina: Budimir Lončar je omogućio hrvatsku neovisnost!“ a na drugom: „Lončar je osudio Hrvatsku na smrt“ (u pogledu odluke VS o uvođenju embarga na oružje – op. J. S.).

Bez propitivanja vjerodostojnosti izjava autor knjige opisuje pojedine događaje u vrijeme raspada Jugoslavije za koje Budimir Lončar ne iznosi argumente. Tako se poziva ili spominje događaje u kojima učestvuju osobe koje u vrijeme objavljivanja knjige više nisu bile među živima (Tuđman, Šarinić, Šušak, Marković, Milošević, Kadrijević, i dr.) da bi mogle svjedočiti o njegovim izjavama. Pojedini značajni navodi Budimira Lončara iznijeti u knjizi nemaju dokaza ni svjedoka, tako da bi knjiga „Budimir Lončar, od Preka do vrha svijeta“ mogla poslužiti kao povod raspravi o problemu kada povjesničar knjige biografskog žanra nema svjedoka. Tako će npr. bez iznošenja dokaza neuvjerljivo zvučati tvrdnja Budimira Lončara o pokušaju da se od strane vrha hrvatske vlasti „podmaže“ i vrbuje s pet milijuna dolara kako bi „prešao“ na hrvatsku stranu. Navodno novce, ukoliko su opće nuđeni, prema Lončaru nije uzeo i „transfer“ nije obavljen jer mu je bio sumnjiv izvor novca. Dakle, da je predodčen bankovni izvod dalo bi se zaključiti (ukoliko se navedeni događaj ikada zbio) da bi Budimir Lončar bio „prešao na hrvatsku stranu“ odnosno on i supruga Janja uzeli „nuđenih“ pet milijun dolara, kako je napisano za „operativne troškove“. S obzirom da za takvu tvrdnju subjekta biografije nedostaju dokazi, u pitanju je vjerodostojnost Budimira Lončara, ali i znanstvena rigoroznost autora knjige. Nije nam namjera u ovom slučaju braniti Franju Tuđmana i Hrvoja Šarinića za navodnu nečasnu rabotu, ali s obzirom da se za tako ozbiljnu tvrdnju ne pružaju dokazi riječ može biti o namjeri difamacije osoba, koje nisu žive da se mogu obraniti od inkriminirajućih navoda, a dovodi u pitanje sam naslov knjige od *Preka do vrha svijeta* s metaforom „popeo na vrh svijeta“ koji autoru ovog osvrtu djeluje pretenciozno, kao i činjenica da je predstavljanje knjige posvećeno glorificiranju ličnosti i djela Budimira

Lončara, da bi vrhunac doživjela tvrdnjom kako je „Jugoslavija zahvaljujući Budimiru Lončaru proglašena diplomatskom velesilom“ (gdje, kada, od koga? – op.) na koju tvrdnju ma koliko bila netočna Budimir Lončar nema primjedbu. To inače ne odgovara skromnoj, samozatajnoj osobi kakvu se u knjizi prikazuje subjekta biografije. Ma koliko u diplomaciji bila potrebna vještina to nije po život opasna disciplina, poduhvat penjanja na Mont Everest, olimpijska kategorija u kojoj najbolji osvajaju zlatnu medalju, postižu svjetski rekordi u skoku u vis odnosno disciplina u kojoj se proglašavaju pobjednici. Koliko toga javnost o Budimiru Lončaru nije znala saznat će iz teksta napisanog u jednom pisanom mediju, od strane urednika dobrog Lončareva poznanika pod naslovom: „Ovo je istina: Budimir Lončar je omogućio hrvatsku neovisnost!“. Za autora navedene rečenice mogla bi se primijeniti latinska izreka: „Koga bog želi uništiti, najprije mu oduzme pamet.“

S obzirom na žanr knjige bilo je za očekivati, pored spominjanja mnogobrojnih kontakata i suradnje sa stranim državicima i diplomatima i njihovih mišljenja o Lončaru, mišljenja osoba koje su osobno i profesionalno duže vremena bile u blizini subjektu biografije i s njime surađivale i mogle najbolje procijeniti njegov karakter. Ne samo suradnika kod kojih je uživao poštovanje i bio uvažavan već i mišljenje (a bilo ih je) njemu manje sklonih suradnika. Bez ovog bitnog sastojka nije moguće objektivno procijeniti karakter subjekta biografije. Iskusan autor poput Tvrtka Jakovine odabrao je teži način pisanja i tako čitaoca uskratio ono što bi svaka biografska knjiga trebala sadržavati.

Na kraju ovog kratkog komentara, ne bismo propustili reći i sljedeće: Zbog dugog, petnaestogodišnjeg druženja autora biografije sa subjektom biografije i njegovom obitelji, koje je preraslo u čvrsto prijateljstvo i njihove suradnje koju su imali kao članovi Savjeta za vanjsku politiku i međunarodne odnose predsjednika RH Ive Josipovića, iako svjestan te skrivene opasnosti, „zaspao je i dobri Homer“. Tako Tvrtko Jakovina prema našem mišljenju nije uspio u naumu, kako je to naglašavano kod predstavljanja knjige, da iza sebe ostavi „magnum opus“.

Budimir Lončar, vrijeme opredjeljenja i razočaranja

Nakon što je 1991. Budimir Lončar odbio izraziti lojalnost hrvatskoj vlasti predsjednik hrvatske vlade Zlatko Mateša prilikom službenog posjeta New Yorku 1995. prenio je Budimiru Lončaru osobnu ponudu predsjednika RH Franje Tuđmana da se stavi na raspolaganje Hrvatskoj. Budimir Lončar, čitavo vrijeme oružane agresije na Hrvatsku, dobro situiran u New Yorku pri

OUN-a, daleko od tutnjave tenkova i gruvanja topova, zamoliti će Matešu da predsjedniku Tuđmanu prenese poruku kako je počašćen ponudom ali da „... ponudu ne može prihvatiti jer se, nažalost, oko vas (Tuđmana – op.) nalazi jedan broj vrlo uskih ljudi za koje bih ja vrlo brzo postao preširok...“ Bila je to puka izlika, koja se mogla osjetiti. Ma što tko mislio ti „vrlo uski ljudi“ kojima se „okružio“ predsjednik RH Franjo Tuđman, isti koje je Budimir Lončar na Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda u rujnu 1991. (o čemu će još u nastavku biti riječi) pomogao „razoružati“ omogućiti će mu da se vrati u slobodnu državu, i svoje rodno Preko čijoj slobodi nije ničim pridonio.

Ponavljana tvrdnja Budimira Lončara o njegovom (i Ante Markovića – op.) nastojanju internacionalizacije jugoslavenske ustavne krize na način da cijela tadašnja Jugoslavija bude primljena u Europsku uniju i tako se spriječi i rat, koji je bio na pomolu, je besmislica i samoobmana. S jedne strane stoji organizacija koja je utemeljena na liberalnoj demokraciji, na stečevinama europske pluralne demokracije i kojoj je pluralna demokracija način rješavanja problemima, a s druge strane država s samoupravnim sistemom i komunističkom vlasti, nerazvijenim institucijama demokratske vlasti u političkoj i ekonomskoj krizi. Za navedenu tvrdnju mogli bi upotrebiti narodnu izreku: *Što se babi htilo to se babi snilo*.

Nakon što se oprostio od funkcije saveznog sekretara za vanjske poslove Budimir Lončar namjerava i dalje ostati u Beogradu, gdje je kaže proveo najveći dio života, jer „...tu mi je obitelj i prijatelji. Mislio sam da ću zauvijek ostati ... jer me samo zatvor može spriječiti da odselim ... poput onih koji kao i ja misle dati sve od sebe da se jugoslavenski prostor transformiše postupno i reintegriše i ostane povezan u jedno novo zajedništvo. Ja u to duboko verujem“. (Isto, T. Jakovina, str. 581.)

Kao ministar vanjskih poslova Budimir Lončar svojim će istupima o redefiniranju Jugoslavije kao zajednice republika smetati Borislavu Joviću i srpskom imperijalizmu u ostvarivanju velikosrpskog projekta a ništa manje separatističkim vlastima federalnih jedinica. Dugogodišnji život u svijetu međunarodne diplomacije, „čuvanje vlastite pozicije u vrijeme jugoslavenske krize“ (Darko Šilović, PCNEN, 18. rujna 2011.) zamutio je pogled na činjenicu da Jugoslavija, iako „dotrajala“ kako će kasnije izjaviti, u ni jednom „redefiniranom“ obliku više nije bila moguća.

Posvetili smo ovim činjenicama pozornost ne zbog životnih planova ili političkog opredjeljenja Budimira Lončara već kako bi istaknuli kako nije moguće zalagati se za „redefiniranu Jugoslaviju“ i za „novo zajedništvo“ (u trećoj Jugoslaviji – op.) iako je i slijepcu bilo vidljivo da ono više nije bilo moguće, a istovremeno isticati zalaganje i prisvajati zasluge za hrvatsku

neovisnost ili blagonaklono gledati na srpski imperijalizam i politički projekt „srbijanskog jugoslavenstva u ime kojeg se provodila (u ovom slučaju oružana - op.) ekspanzionistička politika i beogradski hegemonistički centralizam“ (Aleksandar Jakir, „Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.“ Leykam, Zagreb, 2018. str. 95.)

Digresija: S obzirom na Lončarevo ogromno političko i diplomatsko iskustvo, što bi rekli osobe s mnogo političko-diplomatskih „utakmica u nogama“ iznenađuje da on kao Hrvat koji je bio Jugoslaven ne zna da Srbin to nikada nije. Da je u srpskoj povijesnoj misli i praksi jugoslavenstvo služilo kako bi se ojačalo srpstvo. Da Srbi kroz svoju povijest nisu pokazali, iako su imali mogućnost i priliku, da su sposobni pomoći osnovati multinacionalnu državu, koju je priželjkivao i Budimir Lončar. Na dramatičan način to su još ranije spoznali istaknuti hrvatski političari Frano Supilo i Ante Trumbić. To je uvjerljivo u kapitalnom djelu „Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918. – 1941.“ analizirao istaknuti hrvatski povjesničar Aleksandar Jakir.

Kao razočaran čovjek koji je ostao bez dosadašnjeg oslonca, razdiran sumnjom da je potratio dosadašnji život i karijeru vjerujući u jugoslavenstvo i komunizam, odlučio je posao potražiti u tuđini gdje će lakše podnijeti razočarenje raspada Jugoslavije i sve složenije uvjete života u Beogradu. Napušta zemlju nakon neuspjeha da zajedno s istomišljenicima sačuva kako je rekao „redefiniranu Jugoslaviju kao zajednicu republika i novo zajedništvo“. Za to vrijeme većina hrvatskih saveznih kadrova i diplomata, svaki na svoj način, zajedno s ostalima doprinijela je sačuvati hrvatsku domovinu. Sačuvana da bi se i oni koji su je napustili, kada im je bilo dosta lutanja po svijetu, imali gdje vratiti.

Slovenija 2004., a Hrvatska 2013. postati će punopravne članice EU. Hrvatska je to mogla prije i lakše ostvariti da nije bilo onih koji su na sastancima OESS, UN-a, i putem SSVP uvjerali svjetske države i diplomate da bi „novoosnovane države bile nesposobne da budu istinski demokratske i europski kvalificirane“, i onih koji su doprinijeli da uslijed nedostatka teškog naoružanja veliki dio teritorija Republike Hrvatske bude okupiran od ekspanzionističke Srbije. Bez njih na putu do osamostaljenja i članstva u EU Hrvatskoj bi bilo vjerojatno lakše, uz manje stradanja i ljudskih žrtava.

Budimir Lončar i Rezolucija br. S/713 VS UN-a:

Kao što je poznato nakon objavljivanja knjige biografije Budimira Lončara u žižu interesa stručne, političke i šire hrvatske javnosti ponovno je došla njegova uloga kod donošenju odluke Vijeća sigurnosti UN-a o zabrani svim članicama

UN-a isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji. Kako bi doprinio razjašnjenju kontroverzi i rasvjetljavanju povijesnih činjenica temu embarga na oružje i ulogu Budimira Lončara „izvlačimo“ iz mnoštva događaja iz višegodišnje, bogate diplomatsko-političke biografije Budimira Lončara. Događaja koji će subjekt biografije i autor knjige, iz njima znanih razloga učiniti ponovo aktualnim, iako „rane“ na to vrijeme i događaje još zacijelile nisu.

Ovo dalje manje-više je poznato, ali i potrebno iznijeti radi cjeline i „doprinosa“ Budimira Lončara kako je isticao „mirnom, demokratskom i pravednom rješenju jugoslavenske političke krize“.

U Berlinu na sastanku Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) 19. i 20. lipnja 1991. Budimir Lončar kao savezni sekretar za vanjske poslove SFRJ u svom izlaganju između ostalog će izjaviti: „Jugoslavija se danas nalazi između realne mogućnosti da pronađe mirno i demokratsko rješenje za izlazak iz krize i opasnosti da dođe do takvih unutrašnjih sukoba čije se različite posljedice mogu reflektovati i izvan njenog užeg geopolitičkog prostora. Jer što bi se dogodilo u slučaju raspada Jugoslavije: Nastale bi države koje bi bile u nesamostalnom međusobnom konfliktu, već bi svaka od njih bila iznutra etnički potrošena. Svaka bi bila onesposobljena da bude istinski demokratska i europski kvalificirana. Sve zajedno bile bi tempirana bomba u srcu Europe, ako već i prije toga ne bi pokrenule lančanu reakciju na kontinentu... Zato treba očuvati cjelovitost zemlje (Jugoslavije-op.) jer je to preduslov demokratskog razvoja u istoj mjeri u kojoj je demokracija imperativ cjelovitosti“. (Franjo Tuđman, citirajući Lončarov nastup u Berlinu, u svom govoru na sjednici Hrvatskog sabora 25. lipnja 1991.)

Budimir Lončar kao da nije shvaćao da višenacionalna Jugoslavija i s njom komunistički politički sistem nepovratno tone. Da istinske, pluralne demokracije u višenacionalnoj zajednici (poput Jugoslavije) u kojoj s jedne strane jača velikosrpska ekspanzionistička politika a s druge separatističke ideje federalnih jedinica - posebno dvije najrazvijenije Slovenije i Hrvatske – nije bilo niti moglo biti. Budimir Lončar kao da nije bio svjedok 14. kongresa SKJ (kojem je kao delegat SKH nazočio autor ovog komentara) na kojem se srpsko rukovodstvo zalagalo za unitarnu Jugoslaviju za razliku od konfederacije države, uvođenja političkog pluralizma, ukidanja verbalnog delikta, političkih suđenja, da sve federalne (savezne) jedinice budu autonomne i da nadglasavanje ne bude moguće. Svi srpski prijedlozi prihvaćani su većinom glasova, uključujući glasove delegate SKJ iz redova JNA, delegata Crne Gore i dijela delegata iz BiH. Kao da nije mogao razumjeti da je to bio početak raspada SFRJ. Nadalje se s istomišljenicima zalagao za cjelovitu Jugoslaviju (i očuvanje Pokreta nesvrstanost). Unatoč ulozanim naporima i razgranatoj

aktivnosti u tom vremenu doživjeti će najveći profesionalni neuspjeh i osobno razočaranje.

Lončarov nastup u Berlinu na sastanku OESS-a, (uslijedio je u lipnju 1991. nakon što su nemiri Srba u Hrvatskoj potaknuti i naoružani iz Srbije započeli već u travnju 1991.) u Hrvatskoj je dočekan s negodovanjem. Ignorirat će izraženu volju građana Republike Hrvatske koji su na referendum održanom 19. svibnja 1991. godine s 92,18% glasova „za” odlučili da Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi, a da može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama („za“ 93,24% glasača). Ignorirat će se prijedlog *Model konfederacije u Jugoslaviji*, tekst koji su u listopadu 1990. prihvatila predsjedništva Hrvatske i Slovenije koji je službeno objavljen 12. listopada 1990. koji je od Srbije odbačen, od strane SSVP nije podržan ni službeno predložen međunarodnoj zajednici, kao moguće rješenje jugoslavenske krize.

U pripremi je sjednica Vijeća sigurnosti UN o jugoslavenskom pitanju, kojoj će prethoditi kolovoz i veći dio mjeseca rujna 1991. Nikada do tada u Hrvatskoj vrelije nije bilo, jer su srpski pobunjenici potpomognuti dobrovoljcima iz Srbije i jedinice jugoslavenske vojske počeli okupirati hrvatske teritorije. Vojni se stroj približavao zamišljenoj liniji Karlobag – Karlovac-Virovitica. Plan ostvarivanja Velike Srbije bio im je nadohvat ruke. Slike rata u Hrvatskoj, patnje civila, slike mrtvih, ranjenih, prognanih, zapaljenih sela postale su svakodnevnica.

U pripremi sjednice i usvajanja Rezolucije VS UN-a S/713 Budimir Lončar kao šef jugoslavenske diplomacije odigrati će značajnu ulogu. Njegov uvodni govor na Vijeću sigurnosti, koji je tražio da održi, u bitnim točkama nije se razlikovao od govora na savjetu ministara OESS-a održanom u Berlinu 19. i 20. lipnja 1991. u kojem je iznio svoje viđenje državno-političke krize u Jugoslaviji, protiveći se osamostaljenju Slovenije i Hrvatske, a zalagao za cjelovitost redefinirane Jugoslavije. Dominantna teza Budimira Lončara iznijeta na sjednici VS od 25. rujna 1991. glasila je: „Jugoslavija je došla u sukob sama sa sobom, dotrajala kao federacija i treba je iznova definirati kao zajednicu republika... „Nitko od jugoslavenskih faktora nije nevin, niti potpuno čist, ali je jasno gdje su generatori konflikta i gdje su glavni motivatori nepovjerenja.“ (ne određujući eksplicitno krivca za sukob –op.) Tom prilikom predložiti će aktiviranje Glave VII. Povelje Ujedinjenih naroda (vidi: James Baker, američki državni tajnik u razgovoru s autorom knjige Tvrtkom Jakovinom i britanska znanstvenica Carole Hodge u knjizi „Britanija i Balkan“, Zagreb, 2007., str. 38-39.) koja uređuje mjere koje VS može poduzeti „u slučaju prijetnje miru, narušavanja mira ili čina agresije“, a između njih i mjeru donošenja odluke o uvođenju

embarga na oružje za Jugoslaviju.

Tako Budimir Lončar konačno napušta stajalište koje je do tada zastupao pri OESS-u, EU i OUN-a - da je riječ „o unutrašnjem problemu Jugoslavije, te da EU i Ujedinjeni narodi nemaju pravo miješati se u poslove koji po svojoj biti spadaju u unutrašnju nadležnost države“ i iz „pragmatično - lojalnih razloga izlazi u susret Britancima“ što je u suprotnosti s njegovim kasnije ponavljanim izjavama u medijima o vlastitom zalaganju za internacionalizacijom jugoslavenske krize, za koju su se, poznato je, predsjednik Franjo Tuđman i Republika Hrvatska zalagali od prvog dana.

Temom embarga na izvoz oružja u Jugoslaviju bavit će se britanska znanstvenica Carole Hodge u knjizi „Britanija i Balkan“ (Zagreb, 2007., str. 38-39) čijem nepristranom pisanju poklanjamo povjerenje. Carol Hodge tvrdi da je odluku o embargo „gurala“ Velika Britanija tako da je inicijativa za zabranu izvoza oružja i vojne opreme na području Jugoslavije potekla od Velike Britanije, koja je čitavo vrijeme gušila inicijativu europskih zemalja za vojnom intervencijom u Jugoslaviji i onemogućila kako bi u praksi saživjela europska zajednička vanjska i sigurnosna politika, u čemu su predvodnice bile Nizozemska, Italija i Francuska. Nizozemsku inicijativu, tada predsjedavajuću Europske zajednice, o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici i slanju europskih kopnenih snaga u Jugoslaviju podržale su sve glavne članice EZ osim Velike Britanije, tako da je inicijativa doživjela krah, a zajednička vanjska i sigurnosna politika EU nikada nije saživjela. U navedenoj knjizi Carole Hodge iznosi da je na odluku Vijeća sigurnosti o embargo, zbog inače poznatog principijelnog stava Kina imala namjeru staviti veto. Zbog toga se diplomati Velike Britanije Marrac Goulding, zamjenik tajnika UN-a za politička pitanja i mirovne operacije i najviše rangirani Britanac u UN-u te *de facto* drugi najmoćniji čovjek u UN-u, zatim David Hannay, britanski veleposlanik u UN-u i Ceric Thornberry, čovjek broj 3 u cijeloj misiji UN-a – kako bi osigurali njeno usvajanje – znajući za njegove stavove u vezi raspleta jugoslavenske krize, obraćaju jugoslavenskom ministru vanjskih poslova Budimiru Lončaru, diplomatu velikog ugleda u svijetu diplomacije, posebno među nesvrstanim zemljama, koji „izlazi ususret Britancima, i u svom obraćanju Vijeću sigurnosti osobno se u ime SFRJ zauzeo za njeno usvajanje“ (Isto, Carol Hodge, n. dj. str. 39).

O Rezoluciji S/713 i zaključcima Vlade RH od 27. rujna piše i povjesničarka Adrijana Perković Paroš, Filozofski fakultetu u Splitu u doktorskom radu pod nazivom „Vlada demokratskog jedinstva“, Split, 2018. koja će na str. 164 ustvrditi da je „potpuni embargo za sve sukobljene strane donesen na Lončarev prijedlog s obzirom, kako je rekao „da nijedna strana nije

potpuno nevina.“Kao izvor autorica navodi: UN, SC: Provisional, S/PV. 3009, 25. september 1991., Provisional verbatim record of the three thousand and ninth meeting held at Headquarters, New York, on wednesday, 25. September 1991, at 4 p. m., 7,(Privremeni doslovni zapis 3009. sastanka, održanog u sjedištu, New York, u srijedu, 25. rujna 1991. u 4 sata poslije podne: Vijeće sigurnosti).

James Baker, tadašnji američki državni tajnik i aktivan sudionik sastanka Vijeća sigurnosti od 27. rujna 1991. u korespondenciji s autorom knjige Tvrtkom Jakovinom između ostalog navestit će: „Koliko se sjećam, podržali smo Lončarovu poziciju prema embargu na oružje“. (Isto, Jakovina, str. 563.)

Tvrđnju Budimira Lončara da je, dok Hrvatskom gruvaju neprijateljski topovi, embargo bio „u interesu Hrvatske jer je spriječio JNA da se dodatno naoružava“ zahtjeva poseban osvrt.

Član Predsjedništva SFRJ Borislav Jović u svom dnevniku objavljenom u knjizi „Posljednji dani Jugoslavije-Dnevnik, memoarsko gradivo o suradnji JNA i srbijanskog vodstva“, Beograd, Politika, 1997. pod nadnevkom 17. maj 1990. napisati će: „Preduzimamo mere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magacina TO i da se prenese u vojne magacine. Nećemo dozvoliti da oružje TO zloupotrebe u eventualnim sukobima ili za nasilno otcepljenje. Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički u dogovor s nama“ (Srbijom – op.) Tako je pred početak pobune srpskih enklava u Hrvatskoj i agresije paravojnih srpskih postrojbi i JNA na Hrvatsku Republici Hrvatskoj oduzeto oružje kojim se moglo naoružati 200.000 ljudi uključujući znatnu količinu protuoklopnog i protuzračnog naoružanja i lakog topništva.

Sudbina se s Hrvatskom grubo poigrala jer su od oružja i vojne opreme kupljene njenim novcem za potrebe hrvatske teritorijalne obrane ubijani i ginuli hrvatski branitelji i građani, razarana hrvatska mjesta i gradovi.

Još jedan, ne bilo koji Amerikanac, George Kenney, diplomat i povjesničar, tada zamjenik šefa ministarstva vanjskih poslova za područje Jugoslavije u razgovoru za Večernji list održanom u Washingtonu listopada 1992. na pitanje o uvođenju embarga, prema pisanju novinaru demantira da je embargo bio u interesu Hrvatske izjavom: „Embargo na uvoz oružja pogodio je sve republike osim Srbije. Ta činjenica uz jamstvo da neće biti vojne intervencije protiv agresora, dala je Srbiji zeleno svjetlo za početak napada”.

Ohrabren Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda kojom je uveden embargo na isporuku oružja na jugoslavenskom prostoru, vojni vrh JNA je i dalje smatrao da može silom nametnuti svoje viđenje rješenja jugoslavenske krize. Savezni sekretar za narodnu obranu Veljko Kadrijević već

21. rujna u tom cilju osobno će najaviti „odlučnu vojnu akciju“ protiv Hrvatske navodeći formalno kao cilj deblokadu vojnih jedinica i objekata i „potrebu da se poraze ustaške snage“ (Isto, Veljko Kadrijević).

Činjenica je da se još ni tinta na Rezoluciji br. 713. VS UN-a nije bila osušila a razaranja i smrt u Hrvatskoj postali su svakodnevnica. Veljko Kadrijević ponovno objavljuje: „Cilj JNA je svrgavanje neofašističkih hrvatskih vlasti“. Alija Izetbegović izjavljuje: „Zapamtite, ovo nije naš rat“, dok predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman 5. listopada 1991. poziva sve građane Republike Hrvatske na obranu.

Nastupa vrijeme dramatičnih događaja u Hrvatskoj uzrokovanih nedostatkom teškog naoružanja i tragičnih događaja okupacijom Vukovara. To dramatično stanje u Hrvatskoj najbolje ilustrira činjenica da je predsjednik RH Franjo Tuđman prinuđen (22. studenog 1991. – op) očajnički zatražiti od EZ-a da osigura prekid vatre u Hrvatskoj i izvrši politički pritisak na Srbiju da se obustavi oružana agresija na Hrvatsku; od predsjednika SAD Busha upućivanje vojne misije, a od Hansa Van den Broeka i lorda Carringtona slanje mirovnih snaga u Hrvatsku.

Međutim u Hrvatskoj i nadalje bjesni rat. Krajem 1991. i početkom 1992. bez nekog reda i vojnih razloga granatiraju se gradovi Osijek, Šibenik, Zadar, Dubrovnik, Valpovo, Belišće, Vinkovci, Pakrac, Novska, Sisak, Nova Gradiška..., uništavaju se, pljačkaju i pale hrvatska sela, područje Konavala, područje općine Glina i drugdje, opljačkan je i zapaljen dubrovački aerodrom, zrakoplov Mig-21 jugoslavenske vojske srušio je nedaleko od Varaždina, helikopter Europske promatračke misije (poginuli su svi članovi misije – 4 Talijana i 1 Francuz); granate ispaljene prema drugom helikopteru promašile su cilj, iz hrvatskih sela prognane su tisuće Hrvata, general Mladić prijeti razaranjem Šibenika i Zadra... itd. Hrvatska vlast organizira obranu, prinuđena je plaćajući ogromnu cijenu, ilegalno nabavljati oružje i kršiti embargo na uvoz oružja kako bi se obranila. Poduzima diplomatske aktivnosti za obranu i prestanak oružane agresije na njen teritorij.

Tvrđnju Budimira Lončara da je embargo bio u korist Hrvatske i onemogućeno dodatno naoružavanje JNA dovode u pitanje i izvješća zapadnih obavještajnih službi. Prema njihovim izvještajima „jugoslavenska vojna industrija je imala dovoljno sirovina još za gotovo petogodišnju proizvodnju...“ Teškog i lakog oružja bilo je više nego dovoljno za duže vrijeme, a u funkciji i pod nadzorom JNA i Srbije bile su tvornice koje su proizvodile naoružanje i streljivo. Prema izvještaju zapadnih obavještajnih službi, JNA je i u 1995. raspolagala znatnim količinama teškog naoružanja tako da je samo u napadu na Srebrenicu (srpanj 1995.) iz Srbije prešlo oko 200 tenkova.

Navode iz knjige biografije i izjave Budimira Lončara o planu JNA na uvoz golemog kontingenta oružja iz SSSR-a u vrijednosti od dvije milijarde dolara opovrgavaju i službeni podaci o tadašnjoj vojnoj snazi JNA, uglednoga britanskog časopisa (*The Military Balance*, *The International Institute for Strategic Studies*), koji se kao mjerodavni često navode. Prema tom časopisu JNA je 1991. imala: 1850 srednjih tenkova, 13 lakih tenkova, 240 izvidničkih oklopnih vozila, 490 bojnih vozila pješništva, 500 oklopnih transportera, 1934 artiljerijska oruđa većeg kalibra (od 105 mm naviše), oko 6400 minobacača, 1799 protuoklopnih topova, više od 700 zrakoplova i 200 helikoptera, artiljerijskih PZO oruđa više od 5.000. a raketnih PZO pukovi opremljeni velikim brojem raketa, 11 podmornica, 15 raketnih čamaca i topovnjača, 14 torpednih čamaca i 79 ostalih brodova (minolovci, fregate), obalnu artiljeriju s više od 400 topova. Prema istom izvoru JNA je samo u Hrvatskoj tada imala četiri korpusa: 32. korpus u Varaždinu, 10. u Zagrebu, 13. u Rijeci i 9. korpus u Kninu, zatim dijelove 5. korpusa u Banja Luci (sa zonom odgovornosti u zapadnoj Slavoniji), 17. korpus u Tuzli (sa zonom odgovornosti u istočnoj Slavoniji) kao i zračne (5. korpus RV i PVO) i mornaričke snage (Vojnopomorska oblast sa sjedištem u Splitu). I u blizini hrvatskih granica nalazile su se značajne snage: 12. korpus u Novom Sadu, 2. korpus u Titogradu, elitna 1. proleterska gardijska mehanizirana divizija (raspoređena u i oko Beograda), kao i velika podzemna zračna baza kod Bihaća, mitski ponos armijskog vrha. Ove snage imale su u pojedinim trenucima i do 70.000 vojnika.

U vezi tvrdnje Budimira Lončara da je embargo na oružje onemogućio JNA nabavku oružja tj. da se dodatno naoruža, koga zanima, neka posegne za trilogijom slovenskih istraživačkih novinara Mateja Šurca i Blaža Zgaga „U ime države“ (Jesenski i Turk, 2013.) koji su godinama istraživali trgovinu oružjem u SFRJ, kada su i slovenski trgovci oružjem nečasno „za čisto zlato“ prodavali Hrvatskoj i BiH oružje zaplijenjeno iz skladišta JNA i TO, u vrijeme agresije srpskih snaga i vojnih snaga bivše JNA (Vojska Republike Srpske (VRS) – op.) Prema njihovim tvrdnjama Rusija će unatoč embargo krijumčariti oružje Srbiji za potrebe vojske Republike Srpske ostalo nakon raspada Istočne Njemačke, na što je svijet „žmirio na oba oka“; za knjigom beogradskog advokata i aktiviste ljudskih prava Srđa Popovića, „Raspad Jugoslavije“, i dnevničkim zapisima Borislava Jovića i knjigama Veljka Kadijevića „Posljednji dani SFRJ“, „Moje viđenje raspada“ i „Kontraudar“.

Tako će npr. o nabavci oružja od SSSR za potrebe JNA u svojim objavljenim dnevničkim zapisima o jednom razgovoru s Veljkom Kadijevićem Boriskav Joivić zapisati: „Pre par dana Veljko je postavio jasna pitanja Jazovu da li nas SSSR može zaštititi ako dođe do vojne intervencije zapada i da li

hoće da nam prodaju određeno naoružanje koje nemamo dovoljno tj. bombe i kerozin. Odgovor je bio negativan na oba pitanja. Preciznije, ne bi nas mogli zaštititi, a što se oružja tiče može – samo redovnim kanalom preko Vlade SFRJ, a mi tražimo mimo vlade jer nam Ante Marković ometa donošenje odluke vlade“, zapisuje Borislav Jovuć. (Izvor: Borislav Jović, „Posljednji dani SFRJ“, *Politika*, Beograd 1995, str. 360).

Opće je poznata činjenica da JNA tada nije nedostajalo oružja i opreme već vojnika i časničkog kadra zbog slabog odaziva na mobilizaciju u Srbiji (oko 31%) i Crnoj Gori, dezeterstva i odluka Slovenije, Hrvatske, BiH i Makedonije da svoje novake ne šalju izvan granica svojih republika.

Budimir Lončar će mnogo godina kasnije govoreći o uvođenju embarga na oružje od strane Vijeća sigurnosti UN u medijima između ostalog reći: „Kampanja koja se kasnije vodila protiv mene bila je glupost i kardinalno neznanje.“ (Jutarnji list, 4. listopada 2020.), dok je autor biografije Tvrtko Jakovina izjavio: „Fama o tom embargu jedan je od klasičnih hrvatskih mitova“. (Nacional, 18.09.2020.)

Za razliku od Budimira Lončara i Tvrтка Jakovine Vlada nacionalnog jedinstva RH nakon donošenja Rezolucije 713 VS o Jugoslaviji na sjednici od 27. rujna 1991. u četvrtoj točki Zaključaka će zaključiti: „Vlada RH ocjenjuje da savezni sekretar za vanjske poslove Budimir Lončar kontinuirano zastupa politiku podjednake odgovornosti za jugoslavensku krizu, izjednačavajući agresore Srbiju i JA i napadnutu Hrvatsku. Takvi pristrani stavovi g. Lončara kulminirali su njegovim nastupom na sjednici VS-a s porukama o jednakoj krivici i „zajedničkoj nesreći hrvatskog i srpskog naroda instrumentaliziranih na tako žalostan način od strane uzajamno isključivih političkih opcija. Neprihvatljivo je i žalosno da stanje u Jugoslaviji i napadnutoj Hrvatskoj bolje od Lončara poznaju, razumiju i tumače diplomati stranih zemalja, što je posebno došlo do izražaja u nastupu američkog državnog sekretara Jamesa Bakera na sjednici Vijeća sigurnosti UN-a. U skladu s izraženim ocjenama, Vlada RH odriče pravo saveznom sekretaru vanjskih poslova g. Budimiru Lončaru da djeluje i nastupa u ime Republike Hrvatske. Vlada RH ovom prilikom konstatira da je, za razliku od drugih ministara iz Hrvatske, g. Budimir Lončar propustio izraziti lojalnost Hrvatskoj, čime se stavio na stranu protivnika mirnog, demokratskog i pravednog rješenja jugoslavenske političke krize“. (Vlada nacionalnog jedinstva RH, 27. rujna 1991.)

Budimir Lončar: „Hrvatska tada nije bila država!“

Republika Hrvatska u vremenu raskida veza s Jugoslavijom postupiti će u svemu prema međunarodnom pravu. Provedenim referendumom od 19. svibnja 1991. postati će samostalna država. Povijesna je činjenica da je 25. svibnja 1991. godine u 20 sati navečer u glavnom gradu Hrvatske Zagrebu proglašena samostalna i neovisna Republika Hrvatska, nova država u europskoj zajednici. Obznanila je „cijelom svijetu“ da kao samostalna država može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama. Osim Deklaracije o nezavisnosti donijeta su dva temeljna dokumenta na kojima ona počiva: Ustav i Ustavna odluka o samostalnosti i suverenosti RH. Drugo je pitanje, što je pod pritiskom međunarodne zajednice prinuđena formalno odgoditi primjenu odluke o državnosti i suverenitetu za tri mjeseca, do 8. listopada 1991. (Vidi: Brijunska deklaracija i Arbitražna komisija).

Hrvatska je imala pravo postojanja, pravo na nezavisnost kao jednog od temeljnih prava država. Pravo na samostalnost, samoodržanje, pravo postojanja i pravo braniti svoj opstanak i teritorijalnu cjelovitost. Ta situacija će nas podsjetiti na univerzalno načelo iz slavne Američke deklaracije o nezavisnosti iz 1776. godine: „Kada tijekom ljudske povijesti postane neophodno za jedan narod da raskine političke sprege koje su ga povezivale s drugim, i preuzme odvojeno i ravnopravno mjesto među moćima na zemlji, na koje mu zakoni prirode i Prirodnog Boga daju pravo, dužno poštovanje i mišljenja čovječanstva od njega zahtijeva da objavi razloge koji ga nagone na odvajanje“.

Vijeće sigurnosti uvođenjem „potpunog embarga na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji“ u vremenu nametnutog rata Hrvatskoj dovelo je u pitanje pravo na samoodržanje Republike Hrvatske kao jedno od temeljnih prava države.

Budimir Lončar svjestan da njegova tvrdnja kako je embargo na oružje bio u korist Hrvatske nije naišla na prihvaćanje, dodatno je nastajao potkrijepiti još jednom tvrdnjom: „Hrvatska tada nije bila država, zbog čega ionako nije mogla uvoziti oružje“.

Digresija: Prema međunarodnom pravu Država je polivalentna pojava sastavljena od više elemenata: suverena vlast (*summa potestas*), teritorij, stanovništvo, pravo (pravni sustav i pravni poredak). Sve navedene elemente državnost Republika Hrvatska je zadovoljavala. Međunarodno nepriznate države (kao što je tada bio slučaj s Republikom Hrvatskom) mogu imati poteškoće pri sklapanju sporazuma i pri uspostavljanju diplomatskih odnosa s drugim suverenim državama. To što Republika Hrvatska nije bila međunarodno priznata, ne znači da na dan 25. rujna 1991. nije bila država.

Kod tvrdnje „da Hrvatska nije bila država“, kojoj će mnogi iz različitih razloga podleći, riječ je o pravnoj smicalici i manipulaciji režiranoj u SSVP od strane glavne pravne savjetnice Saveznog sekretarijata za vanjske poslove i u međunarodnim stručnim krugovima uvaženog eksperta za međunarodno javno pravo, prof. dr. Smilje Avramov, koja će kasnije postati član Senata Republike Srpske i 1995. osnivač Odbora za zaštitu srpskog naroda od Haškog tribuna. Za razliku od prof. dr. Smilje Amravov i SSVP Arbitražna komisija (Badinterova komisija) će 7. prosinca 1991. zaključiti da je „proces raspadanja SFRJ ... došao do kraja i da treba konstatirati da SFRJ više ne postoji“. (Isto, T. Jakovina, str. 561.)

Činjenica je da se embargo primjenjivao i nakon što je Republika Hrvatska 15. siječnja 1992. međunarodno priznata. Britanski visoki dužnosnici u tim danima arogantno će poručiti Hrvatskoj da „ne smije očekivati da će priznanje koje ima uslijediti (15. siječnja 1992. – op.) moći iskoristiti kao dopuštenje za naoružavanje. Tako će tjedan dana prije negoli su 15. siječnja 1992. godine Europska zajednica i njene države članice priznale Republiku Hrvatsku, Vijeće sigurnosti prema „obećanju“ Velike Britanije donijeti rezolucijom (S/727,1992.) da se embargo na oružje primjenjuje na cijelo područje bivše SFRJ.

Samo VS je moglo ukinuti ono što je proglasilo ili kako je naznačeno u odluci o embargu on se primjenjuje „... sve dok generalni sekretar u konzultaciji s vladom Jugoslavije ne donese drukčiju odluku“. To su razlozi što „embargo na oružje nije ukinut ni za BiH kada je bila napadnuta i započelo etničko čišćenje od strane srpskog agresora“. (Isto, Carol Hodge, „Britanija i Blakan“, Zagreb, 2007. str. 63.) Svi kasniji pokušaji da se embargo ukine za Sloveniju, Hrvatsku i BiH nailazili su na odbijanje, jer je to pitanje, kako je objašnjavala američka, britanska i francuska administracija u nadležnosti VS, „a ono se neće sada time baviti“ (navodno zbog zauzetosti Zaljevskim ratom – op.), iako su svi znali da se embargo krši i da nema strane koja ga je poštovala.

Prestajemo s iznošenjem argumenata koje opovrgavaju izjave i tvrdnje Budimira Lončara u vezi njegove uloge kod donošenja odluke VS o embargu na oružje, i ostalih koji vješto manipuliraju činjenicama i bez ikakvog profesionalnog srama pišu da je Budimir Lončar „najzaslužniji za priznanje Hrvatske“. Prestajemo i iz razloga da ne upadnem u klopku latinske poslovice: *Nihil probat, qui nimium probat*. (Ništa ne dokazuje, tko previše dokazuje).

Jedan od najistaknutih suvremenih hrvatskih književnika napisao je da su ljudi uvijek lagali. Da nisu, kaže ne bi im Bog na početku judejske civilizacije to izrjekom zabranio. Izazovne su izlike i opravdanja Budimira Lončara u knjizi i medijima nakon njenog objavljivanja u vezi njegove uloge kod donošenja

odluke VS o uvođenju embarga na izvozu oružja u Jugoslaviju. Tim više jer je kao dobar poznavatelj političkih odnosa i odnosa vojnih snaga u Jugoslaviji bio svjestan posljedica odluke po Hrvatsku, a zatim BiH koja odluka će ponajviše pogoditi Muslimane u BiH. Na kraju moglo bi se s punim pravom postaviti pitanje bi li se subjekt biografije trebao ispričati Hrvatima i Bošnjacima, jer im je podmetao nogu u presudnom vremenu njihova otpora agresoru i borbi za opstankom.

Budimira Lončara ne može amnestirati činjenica što nije prekinuo sve kontakte s hrvatskim državnim vrhom, a nakon Domovinskog rata obavljao savjetničke poslove za dvojicu hrvatskih predsjednika Stjepana Mesića i Ivu Josipovića, kod čega su njegovo znanje, iskustvo i međunarodni kontakti nesumnjivo bili od koristi.

Aktivnost i ulogu Budimira Lončara u procesu razrješenja jugoslavenske krize valja promatrati kroz činjenicu da sprečavanje odcjepljenja Republike Hrvatske kao jugoslavenske federalne jedinice i „redefiniranja“ Jugoslavije, u kojoj namjeri je Velika Britanija imala ključnu ulogu – nije uspjelo.

Angažiranje kod donošenja Rezolucije 713 VS, „guranja odluke o embargu“ u čemu su prema citiranoj britanskoj povjesničarki diplomati Velike Britanije i Budimir Lončar imali ključnu ulogu, bio je jedan ali važan dio plana u ostvarivanju tog cilja. Uvjereni da će Hrvatska, koja je bila bez vojske i oružja doživjeti vojni krah, i da će Jugoslavija uz podršku i blagoslov međunarodne zajednice biti sačuvana (i bez Slovenije) i „redefinirana“, ma što se pod tim podrazumijevalo.

Velika Britanija u ovoj regiji doživjeti će u nepuna četiri decenija dva geostrateška poraza. Prvi će joj nanijeti J. B. Tito nakon Drugog svjetskog rata vezivanjem za boljševičku Rusiju i zabranom povratka kralja u Jugoslaviju, a drugi Franjo Tuđman u procesu rastakanja Titova životnog djela. Jedan Hrvat će graditi, a drugi će uz Slobodana Miloševića pomoći razgraditi njegovo djelo.

Nakon što se Budimir Lončar iz tuđine vratio u samostalnu Republiku Hrvatsku - koju se bio založio razoružati radi očuvanja Jugoslavije – u samoću i mir svog pitoresknog rodnog Preka imao je vremena preispitati se koliko je njegova vezanost i dugotrajno zalaganje za opstanak „jugoslavenskog stabla“, jugoslavenske multinacionalne zajednice republika bilo iluzorno i utjecalo na prosudbe i odluke u vremenima trajanja i raspleta jugoslavenske krize.